

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΑΥΣΤΡΟΥΓΓΑΡΙΑΝ*

Υπό τοῦ κ. Γ. ΜΟΔΗ

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ μακαρίτης Σπυρίδων Λάμπρος στὸν πρυτανικό του λόγο τὸν Μάρτιο 1912 σὰν νὰ προέβλεπε τὸν πόλεμο ποὺ θὰ ξεσποῦσε ὠμίλησε γιὰ τὶς «Μακεδονικὲς μειονότητες στὴν Αὐστροουγγαρίαν» γιὰ τὶς Ἑλληνικὲς δηλαδὴ κοινότητες τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ Γιουγκοσλαβίας, ποὺ ἐσχηματίσθησαν πρὸ 200 καὶ 150 ἐτῶν κυρίως ἀπὸ Μακεδόνας. Εἶχε περιηγηθῆ τὴν τότε Αὐστροουγγαρίαν καὶ ἐπεσκέφθη πολλὰς πόλεις, ἀνεδίφησε ἀρχεῖα, ἐμελέτησε ἔγγραφα, εἶδε ὠραῖες ἐκκλησίες, σχολεῖα, νεκροταφεῖα καὶ ἐπιτύμβιες ἐπιγραφὰς σὲ ἀρχαῖζουσα κατὰ τὸ πλεῖστον γλῶσσα καὶ ἔμεινε ἔκθαμβος.

Ἦσαν πράγματι αἱ κοινότητες αὐτὲς καταπληκτικὸ φαινόμενο, ποὺ ἤγγιζε τὰ ὅρια τοῦ θαύματος καὶ περιλάμπρο νεοελληνικὸ ἐπίτευγμα ποὺ ἤμποροῦσε νὰ συγκριθῆ μόνον μὲ τὴν δημιουργία τοῦ στόλου τῶν νησιῶν μας, ποὺ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἀκριβῶς συντελεῖτο. Πλείστοι ποὺ εἶχαν φύγει ἀπὸ τὴν γενέτειρα φτωχοὶ καὶ ἀγράμματοι πρόσφυγες ἔγιναν γρήγορα παρ' ὅλες τὶς δυσκολίες καὶ ἀντιδράσεις μεγαλέμποροι, μεγαλοτραπεζίται καὶ μεγαλοεπιχειρηματῆαι ἀπ' τοὺς σπουδαιότερους τῆς Εὐρώπης καὶ πολλὰ δωδεκάδες βαρῶνοι καὶ κόμητες! Τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιο στὸν Δούναβη ἦταν ἑλληνικὸ τοῦ φόνου Σπίρτα καὶ ἐβαπτίσθη «Ἀρχιμήδης». Ὁ παπᾶς Κωνστ. Μοτσόνης πῆγε θεοφτωχὸς τὸ 1747 ἀπὸ τὴν Μοσχόπολη στὴν Οὐγγαρία καὶ μετὰ 20—25 χρόνια ὁ ἕνας υἱὸς του ἦταν κόμης ντὲ Φοὰν καὶ ὁ ἄλλος κόμης ντὲ Μοτσόνι! Τὸ 1780 ἦλθε στὴν Βουδαπέστη ἀπὸ τὴν Σιάτιστα ὁ Χριστόφορος Νάκος καὶ ἔγινε καὶ αὐτὸς πλούσιος κόμης μὲ πολλὰ κτήματα. Εἰσήγαγε στὴν Οὐγγαρία τὴν καλλιέργεια τοῦ βάμβακος. Ὅπως ἔγραψε ὁ ἰατρὸς Παλατίδης σ' ἕνα βιβλιαράκι ποὺ ἐκτυπώθηκε τὸ 1845 στὴν Βιέννη τὸ μέγαρό του ὑψώνετο ἕως τότε «ὑπερήφανον καὶ κολοσσαῖον» στὴν Βιέννη, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἐγραψε ἐπίσης ὁ Σέρβος καθηγητὴς Ντούσιαν Πόποβιτς, ὅτι κι' ἄλλο μέγαρό του ἐξ ἴσου περίφημο ὑπῆρχε στὴ καρδιὰ τῆς Βουδαπέστης πλάι στὸν Δούναβη. Ἡ οἰκογένεια Νάκου ἐξελίχθη σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες τῆς Οὐγγαρίας. Ἐνας ἀπόγονός του ἦταν διοικητὴς τοῦ Φιοῦμε τὸ 1906—1910 ὡς γράφει ὁ Ντ. Πόποβιτς. Κατὰ τὸν Σπυρ. Λάμπρον ἔχει ὑποστηριχθῆ ὅτι ἡ οἰκογένεια Ἀντράση, μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες τῆς Οὐγγαρίας ποὺ ἔδωσε καὶ πολλοὺς πρωθυπουργοὺς καὶ ἕνα εὐνοούμενο τῆς Αὐτοκρατείας Ἐλισάβετ, καθὼς καὶ ἡ ἐπίσης μεγάλη Ζήση κατήγοντο ἀπὸ Ἑλληνας. Καὶ εἶναι τοῦτο πιθανώτατον ἂν μὴ βέβαιον. Ἡ οἰκογένεια Ἀντράση ἀναφέρεται εἰς τὰ βιβλία

* Διάλεξις τοῦ κ. Γ. Μόδη εἰς τὴν Στέγην Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, τὴν 27-3-1961.

τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βιέννης. Τὸ γένος Ἀντράση ἦτο καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Κοζανίτου ἐθνικοῦ εὐεργέτου Χαρίση. Θὰ εἶχαν τόσο θράσος οἱ φτωχοὶ αὐτοὶ καὶ καταφρονημένοι πρόσφυγες ὥστε νὰ σφετερισθοῦν τὸ ἐπώνυμο ἐνὸς Οὐγγρου μεγιστᾶνος; Καὶ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ δανεισθῆ ἀπ' αὐτοὺς τὸ ὄνομα εὐγενῆς Οὐγγρος χωροδеспότης ἀπὸ τοὺς πλέον ἀγερῶχους ὄλης τῆς Εὐρώπης; Ὁ Πόποβιτς γράφει ὅτι καὶ ἓνας ἄλλος Οὐγγρος πολιτικός, ὁ Φραγκίσκος Ντιάζ κατήγετο ἀπὸ Ἑλληνας καὶ τὸ πραγματικὸν τοῦ ὀνομα ἦτο Πεσκάρης. Ὁ Ρουμάνος καθηγητὴς Καπιτὰν ἀναφέρει ὅτι μιὰ ἐφημερίς τῆς Βουδαπέστης, ἡ «Κουκόρντια», εἶχε ἀφιερωμένον ἓνα φύλλον τῆς τοῦ 1807 στὴν περιγραφὴ τῶν γάμων τοῦ Κόμητος Ἐμμανουὴλ Γκόστου, διοικητοῦ Τραπεζῆς μετὰ τὴν Μελενία, θυγατέρα τοῦ Μιχαὴλ Δούμτσου, Διοικητοῦ τῆς Κτηματικῆς Τραπεζῆς. Γαμβρός καὶ νύμφη ἦσαν Μοσχοπολίτες. Ἀπὸ τὴν Μοσχόπολη προήρχετο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἑλληνοστρατηγοῦ Σμολένσκου, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν μόνην νίκη εἰς τὸν ἄδοξον πόλεμον τοῦ 1897. Ἀναφέρει ἐπίσης πτωχοπρόδρομον ὠδὴν Γερμανοῦ ποιητοῦ σὲ 33 δέσποινες τῆς Βουδαπέστης ἰδικές μας πού εἶχαν ἀπαρτίσει ἀριστοκρατικὸν σύλλογον ἀπὸ μέλη ὅσα τὰ χρόνια τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Στὴν Οὐγγαρία ἡ λέξις Ἑλλην (Γκέροκ—γραικός) ἦταν συνώνυμος μετὰ τὸν Ἑμπορο. Ἐπίσης καὶ στὴν Κροατία.

Σέρβοι καὶ Ρουμάνοι ἔχουν γράψει πολλὰ γιὰ τὶς κοινότητες αὐτές. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Βελιγραδίου Ντούσιαν Πόποβιτς ἐξέδωσε τὸ 1927 ἓνα τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «ἡ Σερβικὴ ἀγορὰ ἢ οἱ Κουτόβλαχοι» (τσιν-τσάροι) καὶ τὸ 1937 δευτέραν καὶ μεγαλύτερη ἐκδόσιν αὐτοῦ μετὰ τὸν τίτλον οἱ «Κουτσόβλαχοι» ἢ «Συμβολὴ στὴν δημιουργίαν τῆς ἀστικῆς μας κοινωνίας». Μετὰ εἰλικρίνεια καὶ ἀντικειμενικότητα ἀληθινὰ ἐπιστημονικὴ καὶ ἀξιοθαύμαστη καὶ μάλιστα στὴν ἐποχὴ τῆς σερβικῆς μεγαλομανίας τοῦ μεσοπολέμου ἔγραφε ὅτι ὅλη ἡ προπολεμικὴ ἰθύνουσα τάξις τῆς Γιουγκοσλαβίας, ὅλα τὰ ἰδρύματα καὶ κληροδοτήματα καθὼς καὶ πολλὰ προτερήματα καὶ ἐλαττώματα τοῦ σερβικοῦ λαοῦ προέρχονται ἀπὸ Ἑλληνας. Περιπίπτει ὁ Πόποβιτς εἰς μίαν ὑπερβολὴν. Τοὺς χαρακτηρίζει ὅλους ὡς «βλαχοφώνους ἐξελληνισμένους», πράγμα πού δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι βέβαια δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ βλαχοφῶνοι στὴν Σιάτιστα, τὴν Κοζάνη, τὴν Καστοριά καὶ τὸ Μελένικο. Προσθέτει ὅμως ὅτι ὅλοι αὐτοὶ οἱ προερχόμενοι ἀπὸ τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν εἴτε βλαχοφῶνοι εἴτε ἑλληνόφῶνοι εἴτε καὶ σλαυόφῶνοι ἦσαν (ἐξελληνισμένοι σλαῦοι), ἀποτελοῦσαν μίαν ἐνιαίαν ὁλότητα, ἀνῆκαν στὸν αὐτὸ «κύκλον» καὶ ἀγωνίσθησαν ἀπὸ κοινῆς σκληρότατα ἐναντίον τῆς σερβικῆς ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἀπόκτησιν ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν καὶ σχολείων (1).

Δυστυχῶς μετὰ τὸν Σπυρ. Λάμπρον κανένας δικός μας ἐπιστήμων δὲν βρῆκε τὸ θέμα ἀξίον ν' ἀσχοληθῆ μαζί του... Μόνος ὁ γυμνασιάρχης Νάτσινας περιηγήθηκε τὸ 1936 καὶ 1938, Οὐγγαρίαν, Αὐστρίαν, Γιουγκοσλαβίαν, ἐμ-

1) Ὁ ὑπάλληλος τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος κ. Εὐρ. Καραφυλλίδης ἔχει κάμει πρὸ ἐτῶν μετάφρασιν τῶν δύο βιβλίων, ἡ ὁποία παραμένει δυστυχῶς ἀνέκδοτος.

ἐγκαταστάσεως τῶν ἀνεπιθυμητῶν αὐτῶν ξένων καὶ ἐζήτησαν τὴν ἄμεση ἀπέλασή τους γιατί τοὺς ἔπαιρναν τὸ ψωμί.

Στοὺς Τούρκους ὑπηκόους δὲν ἐπιτρέπετο νὰ ἀποκτήσουν ἀκίνητο ἰδιοκτησία. Τοὺς ἀπηγόρευαν ἐπίσης νὰ παίρνουν μέρος στὶς ἐμποροπανηγύρεις. Παρὰ τὶς Αὐστροτουρκικὲς συνθήκες δὲν τοὺς ἄφηναν παρὰ νὰ πωλοῦν μόνο τουρκικὰ ἐμπορεύματα καὶ αὐτὰ χονδρικῶς. Ὁ Πόποβιτς ἀναφέρει σωρεῖαν σκληροτάτων ἐναντίον τοὺς μέτρων ποὺ ἦσαν καθαρὸς διωγμὸς. Μόνον ὁ Πρίγκηψ Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας, ἀρχιστράτηγος τῶν Αὐστριακῶν καὶ νικητῆς τῶν Τούρκων, τοὺς ἔδειξε κάποιαν εὐνοια διότι τοὺς ἤθελε βοηθούς του εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐν τούτοις κατώρθωσαν γρήγορα νὰ ὑπερπηδήσουν ὅλα τὰ ἐμπόδια. Νὰ ἐξουδετερώσουν ὅλες τὶς ἀντιδράσεις καὶ νὰ ἀναιβοῦν ὅλα τὰ σκαλοπάτια τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας. Ἐπικράτησαν οἰκονομικῶς εἰς Αὐστρίαν καὶ Οὐγγαρίαν καὶ ... γλωσσικῶς στὸ Βελιγράδι καὶ ἄλλας σερβικὰς πόλεις. Ἄρχισαν μὲ τὰ ταπεινότερα ἐπαγγέλματα τοῦ ράφτη, τσαγκάρη, γουναρᾶ, χρυσοκοῦ, γυρολόγου. Καὶ ἡ αὐστριακὴ Κυβέρνησις ὅταν εἶδε τὴν ἀξία τοὺς καὶ τὴν χρησιμότητά τοὺς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου τῆς ἔκαμε στροφή πολλῶν μοιρῶν καὶ τοὺς ἀνάγκαζε πλέον νὰ ἐγκατασταθοῦν μονίμως στὴν χώρα τῆς καὶ νὰ φέρουν καὶ τὶς οἰκογένειές τοὺς ... Τοὺς ἐβόηθησε καὶ ὁ ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμὸς τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς Ναπολεονταίους πολέμους, ὅτε ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη καὶ δι' αὐτῆς καὶ ἡ ἄλλη Εὐρώπη ἐστράφησαν πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Ἀνατολήν διὰ τὴν προμήθειαν βάμβακος, καπνοῦ, κρόκου, νημάτων, δερμάτων καὶ πολλῶν ἄλλων. Ἀκόμη καὶ μπαχαρικά καὶ ἄλλα εἶδη τῶν Ἰνδιῶν εἰσήχθησαν μέσῳ Τουρκίας δηλαδὴ μέσῳ Ζέμουν καὶ Βιέννης, ἡ ὁποία ἐγίνε ἐπίνειον καὶ ὅλης τῆς Εὐρώπης. Κόμητες ἐγίναν ἀρκετοὶ καὶ βαρῶνοι πολλοὶ μεταξύ τῶν ὁποίων οἱ γνωστότεροι Σίνας, Δούκας, Σπίρτας, Τίρκας, Βέλιος, Καραγιάννης, τοῦ ὁποίου ἀπόγονος εἶναι ὁ σημερινὸς μαέστρος φὸν Καραγιάν, ὁ Ἀρμενούλης, οἱ ἀδελφοὶ Τακατζᾶ, οἱ στρατηγοὶ Πάπηλας καὶ Δούκας, ὁ Νικίδης ἀπὸ τὴν Γράμοστα ποὺ αὐτοχειροτονήθηκε βαρῶνος φὸν Πίνδος καὶ ἄλλοι. Ὁ Πόποβιτς γράφει ὅτι πολλοὶ εἶχαν τίτλους εὐγενείας τὰς γενετέρας των καὶ ἔτσι ἐγίναν φὸν Σισάνι (Χατζημιχάλης), φὸν Κατρανίτσα (Ραδοβίτι), φὸν Δοϊράνη, φὸν Βοιωτία ... Ὁ Πόποβιτς ἀναφέρει ἐπίσης ἕνα ἀτέλειωτο κατάλογο ἀγνώστων ἰδικῶν μας φυγάδων κατωτέρου πιθανῶς βαθμοῦ μὲ σέρβικα ὀνόματα Ἀβακούμοβιτς, Ἀναστάσιβιτς, Θέμελιτς, Βάιτς, Ἀθανάστεβιτς, Μαργαρίτοβιτς, Γιάγκοβιτς, καὶ λοιπῶν καθὼς καὶ Δαμασκηνός, Παπαχατζῆς, Δίβας, Τζέκος! Εἰς τοὺς ὀρθοδόξους πολὺ δύσκολα ἐπιτρέπετο νὰ ἀποκτήσουν τίτλους εὐγενείας στὴν καθολικὴ Αὐστρουγγαρία. Ὀλίγοι ἀναγκάσθησαν νὰ γίνουν καθολικοὶ. Πολλοὶ ἀγόρασαν μεγάλα ἀγροκτήματα ποὺ ἀντιπροσώπευσαν καὶ ἕνα τίτλο εὐγενείας. Ἔτσι μεταξύ ἄλλων εἶναι Ζάχος τοῦ Μπάιτς δηλ. φὸν Μπάιτς, Ἀνδρέιβιτς τοῦ Πετροβράντι, ἤδη τὸ 1752 Τζουρίτση τοῦ Μπόντος, Νταντάνης τοῦ Τζοῦλβε, Κόιτς τοῦ Φριτχάζ, Νικολίτς τοῦ Ροῦτικ, Δήβας τοῦ Πάδη, Ἀνδρέας τοῦ Σόγδιε, Γιαννακούρης τοῦ Σολτσίστα, Κωστάκοβιτς τοῦ Γέρμα, στρατηγὸς Δούκας τοῦ Καντάρ κλπ. κλπ.

Ὁ Σίνας πού εἶχε 30 μεγάλα ἀγροκτῆματα μὲ τίτλους, ὅπως γράφει ὁ Παλατίδης, θὰ εἶχε ἐπτάπηχο ὄνομα ἂν τοὺς χρησιμοποιοῦσε ὅλους.

Μεγαλέμποροι, μεγαλοτραπεζίται, μεγαλοβιομήχανοι πανευρωπαϊκῆς φήμης ἦσαν στὴν Βιέννη καὶ Βουδαπέστη οἱ Σίνας, Δούμπας, Σκέβρας, Νταρβάρης, Δούκας, Τίρκας, Γίρας, Ντίρας, Κάπρας, Χρηστομᾶνος, Δήμητσας, Χερτούρας καὶ ἄλλοι. Ἡ Τράπεζα Νταρβάρη στὴν Βιέννη εἶχε παγκόσμιον κύρος. Ὁ φὸν Σπίρτας καὶ οἱ ἀδελφοὶ του εἶχαν στὸ Ζέμουν ἀποθήκες, μεταξουργεῖα, ἐργοστάσια, ποταμόπλοια καὶ τὸ ἀτμόπλοιοι Ἀρχιμήδης καὶ ὑποκαταστήματα εἰς πολλὰς ἄλλας πόλεις μέχρι Γερμανίας καὶ Πολωνίας. Ὅπως γράφει ὁ Πόποβιτς ἔμβαζαν τὰ χρήματα στὴν Τουρκία μὲ βαρελάκια σφραγισμένα γεμάτα χρυσὲς λίρες πού τις ζύγιαζαν, δὲν τις μετροῦσαν. Οἱ ἀδελφοὶ Καραμάτα ἀπὸ τὴν Κατράνιτσα (Πύργους Ἑορδέας) σλανούφωνοι ἢ «ἐξελληνισμένοι σλαῦοι» ὅπως τοὺς λέγει ὁ Πόποβιτς, εἶχαν ἐπίσης τὸ κέντρον στὸ Ζέμουν μὲ διακλαδώσεις σ' ὅλη τὴν κεντρικὴ καὶ ἀνατολικὴ Εὐρώπη. Στὸ σπῆτι τοὺς ἐφιλοξένησαν τὸ αὐτοκρατορικὸ ζεῦγος δυὸ φορές ὅταν ἐπισκέφθηκε τὸ Ζέμουν. Ὁ Οἰκονόμου ἀπὸ τὴν Ἑδεσσα, «ἐξελληνισμένος ὁμοίως σλαῦος», ἐπλούτισε στὴν Τεργέστη καὶ συμπεθέρισε μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια. Στὴν Βιέννη ὁ Γεώργιος Σίνας ἀπὸ τὴν Μοσχόπολη ὅπως καὶ οἱ περισσότεροι ἄλλοι μὲ τὰ δισύλλαβα ὀνόματα «ἐξελληνισμένους» βλαχόφωνος ἦταν ἢ «πυθία» καὶ ὁ κυρίαρχος τοῦ χρηματιστηρίου καὶ ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους τοῦ κόσμου. Ὅπως γράφει τὸ 1845 ὁ Παλατίδης εἶχε 30 ἀπέραντα ἀγροκτῆματα ἀξίας 60 ἑκατομμυρίων δραχμῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἀστικά ἀκίνητα σὲ πολλὰς μεγαλουπόλεις Ἰσης σχεδὸν ἀξίας, εἶχεν ἀποθήκας, καταστήματα, τράπεζαν, πλειοψηφίαν μετοχῶν ἄλλων τραπεζῶν, ἐργοστάσια, ἐκτάσεις πού ἀποξήρανε, σιδηροδρόμους πού κατασκεύασε. Ὁ Πόποβιτς γράφει ὅτι ἀφῆκε μετρητὰ 80 ἑκατομ. ὅταν πέθανε. Ὁ ἀδελφὸς του Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος διωρίσθη πρεσβευτῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Βιέννην ἐξώδευσε 600.000 χρυσὰ φιορίνια διὰ τὴν χρυσοποικιλον στολήν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπέδωσε τὰ διαπιστευτήρια εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἦτο σεμνός, ταπεινός, οἰκονόμος. Ὡστόσο, ὁ γενναίτερος καὶ προθυμότερος εἰς τὸ νὰ βοηθήσῃ πληθυσμούς πού ἔπαθαν ἀπὸ πλημῦρες καὶ πυρκαϊῆς καὶ γενικὰ δεινοπαθοῦντας. Ἔργα του εἶναι τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν καὶ ἡ Ἀκαδημία. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Βιέννην τὸ ὠδεῖον, τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον, ἡ Στέγη Καλλιτεχνῶν, τὸ Κτίριον τῆς Πυροσβεστικῆς Ὑπηρεσίας, ἡ Ἀκαδημία ... μαγειρικῆς καὶ εἰς τὴν Βουδαπέστην ἡ μεγάλη σιδερένια γέφυρα στὸ Δούναβη, πού ἐστοίχισε 7 ἑκατομ. φιορίνια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὅσο ζοῦσε δὲν ἐπέτρεψε στὴν οἰκογένειά του ἐπιγαμίας μὲ ξένους, παρεσκεύασε φιλελληνικὸν σύλλογον στὴν Βιέννη μόλις ἐξέσπασε ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821. Ὁ τελευταῖος Σίνας πού ἀπέθανε τὸ 1874 ἄφησε δυστυχῶς μόνον 4 θυγατέρες, ἀπὸ τις ὁποῖες οἱ δύο παντρεύτηκαν τοὺς Ὑψηλάντη καὶ Μαυροκορδάτου καὶ αἱ ἄλλες δύο γερμανοὺς πρίγκηπας. Ὁ Πόποβιτς ἀσχολεῖται διὰ μακρῶν μὲ τὴν οἰκογένειαν Σίνα.

Πληροφοροῦμαι ὅτι ὁ Δούμπας ἐχρηματοδότησε τὶς ζωγραφικὰς παραστάσεις στοὺς τοίχους τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ Ἑλληνικὴ

Κυβέρνησις δὲν τοῦ ἔστειλε οὐδεμίαν εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν θύμωσε καὶ ἀνεκάλεσε τὴν διαθήκη του διὰ τῆς ὁποίας ἄφηνε κληροδοτήματα στὴν Ἑλλάδα. Μόνος κληρονόμος του ἦτο πλέον ἡ θυγατέρα του, ἡ ὁποία ὅμως ἔγινε καθολικὴ καλόγρια καὶ ἔτσι ὅλη ἡ περιουσία τοῦ Δούμπα περιῆλθε σὲ ἓνα καθολικὸ μοναχικὸ τάγμα. Οἱ πρόσφυγες καὶ ἄποικοι μόνις κάπως ρίζωναν πρῶτον μέλημα εἶχαν ἑλληνόφωνοι, βλαχόφωνοι, σλαυόφωνοι νὰ ἀποκτήσουν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑλληνικὸν σχολεῖον. Εὕρισκαν λυσσαλέαν ἀντίδραση ἀπὸ τὴν Σερβικὴ ἐκκλησία πού εἶχε ἀναγνωρίσει καὶ προστάτευσε ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις καὶ ἀπὸ τοὺς Σέρβους τῆς Αὐστρουγγαρίας. Δὲν ἐδίσταζαν ὅμως καθόλου νὰ ἐμπλακοῦν εἰς σκληροὺς, δαπανηροὺς καὶ μακροχρόνιους, κάποτε 50 ἐτῶν! ἀγῶνας, μὲ πείσμα καὶ θάρρος ἀξιοθαύμαστα. Τὸ 1725 μ.Χ. μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Ἀρχιστρατήγου Εὐγενίου τῆς Σαβοΐας ἔκτισαν μικρὰν ἐκκλησίαν στὴν Βιέννη. Ὁ Σέρβος Μητροπολίτης τοῦ Κάρλοβιτς, ὡς ἀρχηγὸς τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἐζήτησε νὰ μνημονεύουν αὐτὸν καὶ ὄχι τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην. Οἱ δικοὶ μας ἀρνήθησαν καὶ κατάφεραν μὲ «μέσα» νὰ διατηρήσουν τὴν ἐκκλησία. Τὸ 1742 ὅμως τὴν πῆραν στὴν κατοχὴ τοὺς οἱ Σέρβοι. Οἱ Ἕλληνες ἢ οἱ «Βλάχοι» τοῦ Πόποβιτς ἐκήρυξαν τότε γενικὴν ἀπεργίαν καὶ ἀποχήν! Τὸ 1746 ἔρχεται στὴν Βιέννην ὁ Σέρβος Πατριάρχης τοῦ Ἰπέκ πού εἶχε καταφύγει στὴν Αὐστρία μὲ πολλὰς χιλιάδας Σέρβους τοῦ Κοσσυφοῦ καὶ ἐγκατασταθῆ στοὺς Κάρλοβιτς, βλέπει τὴν ἐρήμωση τῆς ἐκκλησίας, φρίττει καὶ ἀποδοκιμάζει τὸν Μητροπολίτην. Εὐθύς ὅμως ἔπειτα μετενόησε! Τὸ 1782, τέλος, κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες νὰ πάρουν τὴν ἐκκλησίαν μὲ αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν καὶ μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μνημονεύουν καὶ τὸν Σέρβον Πατριάρχην χωρὶς ὅμως νὰ ἔχη καμμίαν ἀνάμειξιν στὴν ἐκκλησία. Ἐφημέριοι αὐτῆς ὑπῆρξαν, γράφει ὁ Παλατίδης, οἱ «Μεγάλοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι» Ἄνθιμος Γαζῆς, Νεόφυτος Δούκας, Θεόκλητος Φαρμακίδης. Ἀπὸ τὸ 1806 ἐπίσης ἔγινε προσπάθεια νὰ εἰσαχθῆ ἡ τετραφωνία ἀλλὰ ἀντέδρασαν οἱ γέροι καὶ μόνις τὸ 1844 καθιερώθη. Πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι ἀπὸ τότε δὲν κάναμε πολλὰς προόδους οὔτε στὴν μόρφωση τῶν παπᾶδων, οὔτε στὴν μουσικὴν ἀρμιάν τῶν ψαλτάδων... Στὸ μεταξύ ὑπῆρχε μίᾳ ἑλληνικὴ ἐκκλησία τῶν Αὐστριακῶν ὑπηκόων καὶ ἄλλη τῶν Ὀθωμανῶν ὑπηκόων...

Ὁμηρικοὶ καυγάδες ἔγιναν διὰ τὴν γλῶσσαν τῆς ἐκκλησίας Τεργέστη. Ὅπως γράφει πάλιν ὁ Πόποβιτς. Οἱ δικοὶ μας ἐδιώξαν τὸν Σέρβον παπᾶ. Πῆγαν στὴν Τεργέστη ὁ Σέρβος Πατριάρχης νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἀσυμβίβαστα. Τὸ 1761 ἐξεδόθη Αὐτοκρατορικὸν Διάταγμα νὰ λειτουργοῦν τὴν μίᾳ ἐβδομάδα οἱ Ἕλληνες, καθὼς καὶ μερικὲς ὠρισμένες ἑορτὲς καὶ τὴν ἄλλην οἱ Σέρβοι. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ὠρκίσθησαν νὰ μὴ πατήσουν στὴν ἐκκλησία ὅταν λειτουργοῦσε ὁ Σέρβος καλόγερος. Δὲν εἶχαν χρήματα οἱ Σέρβοι νὰ συντηρήσουν παπᾶν!.. Τὸ 1771 τέλος ἐξεδόθη αὐτοκρατορικὸν Διάταγμα ν' ἀνεγείρουν οἱ Ἕλληνες χωριστὴν ἰδικὴν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τὸ 1795 ἄλλο νὰ ὑπαχθοῦν ἀεὶ εὐθείας στοὺς Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Τὸ 1782 φυσοῦσε, φαίνεται, φιλελληνικὸς ἀνεμος στὴν αὐστριακὴ αὐλή. Τότε ἐξεδόθησαν ἐγκύκλιες διαταγὲς νὰ πρ

στατευοῦν γενικά οἱ Ἕλληνες ἔμποροι διότι ἐξυπηρετοῦσαν σοβαρὰ συμφέροντα τοῦ κράτους.

Στὴν Βουδαπέστην ὁ Σέρβος Μητροπολίτης ἀπέρριψε αἴτησιν τῶν ἰδικῶν μας πού εἶχε διαβιβασθῆ διὰ τῆς αὐστριακῆς ἀρχῆς ν' ἀνεγείρουν χωριστὴν ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ ἐπρόβαλαν ὅτι δὲν καταλάβαιναν τὴν ἐκκλησιαστικὴν σλαβικὴν γλῶσσαν ἀπήντησε ὅτι δὲν καταλάβαιναν περισσότερο τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν τῆς λειτουργίας μας καὶ πολλοὶ δὲν ἤξευραν καὶ τὰ νεο-ἑλληνικά....

Οἱ δικοὶ μας ὁμως ἐπέτυχαν νὰ ἀντικατασταθῆ ἀπὸ τὸν Διονύσιο πού ἦταν ἀπὸ τὴν Κοζάνη καὶ τὰ Σέρβια καὶ ἦταν εὐνοούμενος τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, διότι εἶχε προσφέρει πολλὰς ὑπηρεσίας στὸν αὐστριακὸ στρατὸ κατὰ τὸν πόλεμον ὡς μητροπολίτης, νομίζω, Βελιγραδίου. Στὸ ἔγγραφο τοῦ πρὸς τὴν «Τιμιωτάτην ἀδελφότητα καὶ κομπανίαν τῶν ἐν πίστει πραγματευτῶν» καθώρισε κατηγορηματικὰ νὰ γίνεταί ἡ λειτουργία στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἀγαποῦσε, ὅπως γράφει ὁ Πόποβιτς, τὴν εὐκρινῆ ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀκουμποῦσε κάθε πρωὶ στὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τὸ μέτωπον, τὰ μάτια, καὶ τ' αὐτιά του διὰ νὰ καθαρίζη καὶ φωτίζη ἡ θεομήτωρ τὸ μυαλό, τὴν ὄραση καὶ τὴν ἀκοή του...

Ἄνηγέρθη τότε στὴν καρδιὰ τῆς Βουδαπέστης περικαλέστατος ναός, τὸν ὁποῖον εἶδα καὶ ἐγὼ τὸ 1929. Ὅλογυρὰ του ὑπῆρχαν δύο μεγάλα κτιριακὰ συγκροτήματα, πού εἶχαν μὲ χρυσᾶ γράμματα τὴν ἐπιγραφή «Χαρίσεια» καὶ περιεῖχαν ἔμπορικὰ καταστήματα, ἀλλὰ καὶ βιβλιοθήκη καὶ γραφεῖα τῆς κοινότητος.

Ὁ Χαρίσης αὐτὸς ἦταν ἀπὸ τὴν Κοζάνη καὶ ἱδρυσε γηροκομεῖον καὶ νοσοκομεῖον στὴν Θεσσαλονίκη καὶ Γεωργικὴν Σχολὴν στὴν Κοζάνην μὲ ὑποτροφίας νέων Κοζανιτῶν. Μὲ τὴν διαθήκην του ὤρισε νὰ ξέρουσι οἱ κληρονόμοι τοῦ ἀπαραιτήτως τὰ ἑλληνικά καὶ νὰ παραμένουν ὀρθόδοξοι. Διὰ τὰ οἰκόπεδα τῶν δύο κτιρίων προσεφέρθησαν τὸ 1914 προτοῦ ἐκραγῆ ὁ πόλεμος 2 ἑκατομμύρια χρυσὲς κορῶνες.

Ὁ Νάτσινας ἐγνώρισε τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου τῆς κοινότητος. Ἦσαν ὅλοι ἀρεοπαγίτες, γερουσιασταί, νομάρχαι, ναύαρχοι, ἀλλὰ μονάχα ἓνας, ὁ Πούλιος Ράδος, ἤξερε δυὸ λέξεις ἑλληνικὰς «πάψε σὲ παρακαλῶ» πού εἶχε μάθει ἀπὸ τὸν πάππον του ...

Ἐπῆρχαν ἑλληνικὰς ἐκκλησίαις ὅπως βεβαίωσεν ὁ Πόποβιτς, εἰς Μοχάτς, Σέντες, Γκιουγααδμεζεβάστερλιγκ, Κάρκαγ, Κεστί, Τοκάι, Οὐγκκβάρ, Μίσκολσκ, Ὅσεκ Ρουμα, Μπάτς, Κράκοβο καὶ ἄλλες ἀπίθανες καὶ ἄγνωστες σὲ μᾶς οὐγκρικὰς πόλεις. Στὸ Ζάγρεπ, Τσάκοβο, Βελικ Σεκλούς ἐγένετο ἡ λειτουργία ἐκ περιτροπῆς στὰ ἑλληνικά.

Στὸ Βέρσατς ἡ Βασιλικὴ Διαμαντῆ ἐπιχρῦσωσε τὴν καμπάνα τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ Ζαίμης ἐπιχάλκωσε δηλ. σκέπασε μὲ χάλκινες πλάκες τὸν τροῦλλον, διέθεσε ὁμως καὶ 1500 φιορίνια γιὰ τὸ σχολεῖον.

Στὸ Σεμπένικο ἡ διαμάχη γιὰ τὴν γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας βάσταξε περισσότερο ἀπὸ 40 χρόνια.

Πολλές φορές οί δικοί μας τὸ παράκαναν. Στὸ Ζαδάρ π. χ. τῆς Δαλματίας δέκα «Βλάχοι», ὅπως γράφει ὁ Πόποβιτς, ἀξίωσαν σῶνει καὶ καλὰ νὰ γίνεται ἡ λειτουργία ἑλληνικὰ στὴν ἐκκλησία πού εἶχαν κτίσει οἱ Σέρβοι καὶ ἦσαν τουλάχιστον εἰκοσαπλάσιοι.

Τὸν ἴδιο ἔνθεο ζῆλο ἐπέδειξαν καὶ γιὰ τὴν ἀπόκτηση σχολείων. Στὸ Νόβισατ ὁ Μάρκος Σερμπίσκης ὑπέβαλε τὸ 1770 αἴτησιν στὴν αὐστριακὴν ἀρχὴ νὰ ἀνεγείρῃ ἑλληνικὸ σχολεῖο διότι ὑπῆρχαν 80 Ἕλληνες μαθηταί, θὰ ἔβιδε αὐτὸς τὸ οἰκόπεδο καὶ ἓνας ἄλλος Ἕλληνα, Τοῦρκος ὑπήκοος 000 φιορίνια. Πετὰχτηκαν ὁμως καὶ διαμαρτυρήθηκαν οἱ Σέρβοι διότι ὅπως ἰσχυρίζονταν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς αὐτοὺς πού τοὺς ὑπελόγιζαν εἰς 60 οἱ 33 ἦσαν Κουτσόβλαχοι, οἱ 4 Βούλγαροι δηλ. ἀπὸ τὴν Δυτικὴ Μακεδονία, σλαυόφωνοι, 10 σέρβοι, καὶ οἱ ἄλλοι Ἀλβανοί!.. Ἡ ἄδεια ἐδόθη διότι ἡ Ἀρχὴ ἤλπιζε ὅτι χάριν τοῦ σχολείου θὰ συνέρρεαν καὶ ἄλλοι Ἕλληνες στὸ Νοβισάτ. Ὅταν κατετέθησαν τὰ θεμέλια οἱ Σέρβοι ἐφοβέρισαν μὲ θάνατο τοὺς ἐργάτες καὶ ὁ πρῶν... δικαστὴς Ράτσκαβιτς ἐφώνασε «νὰ χωρίσουν καὶ τὰ κόκκαλα ἀπὸ τὰ κρέατα τῶν Ἑλλήνων», ὅπως γράφει πάντοτε ὁ Πόποβιτς. Νέον σχολεῖον ἀνηγέρθη ἐκ θεμελίων τὸ 1821. Ἐφοίτησαν στὸ σχολεῖο καὶ Σέρβοι ἓνας δὲ μαθητὴς ἔγινε καὶ Ρωσσοὺ στρατηγὸς ὁ Ζούμποβιτς. Ἐλειτούργησε ἕως τὸ 1877 ὁπότε ἐλλείπει μαθητῶν ἐδωρήθηκε ἡ περιουσία του στὸ σερβικὸ γυμνάσιο μὲ τὸν ὄρον νὰ διδάσκεται καὶ ἡ ἑλληνικὴ ὡς τακτικὴ γλῶσσα.

Μὲ αὐτοκρατορικὸ Διάταγμα ἰδρύθηκε στὴν Βουδαπέστη ἑλληνικὸ Διδασκαλεῖο. Στὰ ἐγκαίνιά του ὁ Βούκελας ἢ Βικέλας ἀπὸ τὴν Βέρροια, ὁ κυριώτερος χορηγός, παράθεσε μεγάλου πλοῦσιον πρόγευμα. Πουθενὰ ἄλλου δὲν ὑπῆρχε τότε διδασκαλεῖο.

Στὸ κέντρο τῆς Οὐγγαρίας, τὸ Μικόλσκ, ὑπῆρχε ἑλληνικὸ σχολεῖο στὸ ὁποῖο φοίτησαν καὶ Ρουμάνοι, Πολωνοί, Οὐγγροὶ καὶ Γερμανοί.

Στὸ Ζέμουν ἀντίκρυ στὸ Βελιγράδι ἐλειτούργησε ἀνώτερο σχολεῖο τὸ «Ἑλληνομουσεῖο», στὸ ὁποῖο ἐμορφώθησαν Σέρβοι, Κροάται, Σλοβένοι καὶ Γερμανοί.

Τὸ 1811, ὅταν ἐπεσκέφθη τὸ σχολεῖο τὸ αὐτοκρατορικὸ ζεῦγος τὸ προσέφωνε ἓνας μαθητὴς πρῶτα ἑλληνικὰ καὶ ἔπειτα γερμανικὰ. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Γεώργιος Πασᾶς ἐξέδωσε τὸ 1803 λεξικὸ καὶ τὸ 1811 γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς χάριν τῆς σπουδαζούσης σερβοκροατοσλαβικῆς νεολογίας..... Τρόφιμοι τοῦ ἦσαν οἱ πρῶτοι Σέρβοι πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ Γκαρασάνιν καὶ Μιλιουτοβίτς καὶ ἄλλοι Σέρβοι ἐπίσημοι. Ὅπως ἔγραψε ὁ Μ. Πόποβιτς, τὸν ὁποῖο ἐπικαλεῖται ὁ Ντούσιαν Πόποβιτς, στὸ σερβικὸ σχολεῖο τοῦ Βελιγραδίου ἐμάθαιναν τό... ψαλτήριο καὶ διὰ συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς των πῆγαιναν οἱ μαθηταί στὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο τοῦ Βελιγραδίου καὶ δι' ἀνωτέρας σπουδᾶς στὸ Ἑλληνομουσεῖο τοῦ Ζέμουν. Εἰς ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐμορφώθησαν καὶ οἱ ἐξέχοντες Σέρβοι ὁ Ἄντς Πρώτιτς εἰς Σμεδέροβο, Ἀβραάμ Πέτροβιτς εἰς Ὀρσοβα, Γεώργιος καὶ Ἰωάννης Πρώτιτς εἰς Ζέμουν, ὁ πατέρας τοῦ Ὑπουργοῦ Γκλάβανιτς στὸ Βελιγράδι. Ὅλοι συναγωνίζοντο νὰ μάθουν περισσότερα ἑλληνικὰ καὶ νὰ φαίνονται καλύτεροι Ἕλληνες ὅπως ἔγραφαν σύγ-

χρονοι Σέρβοι συγγραφείς, τούς οποίους έπικαλείται ο Πόποβιτς. Το 1817 έξεδωσε ο Β. Ράδισιτς στο Βελιγράδι έλληνικό άναγνωστικό χάριν τής σπουδαζούσης... σερβικής νεολαίας από 180 σελίδες και ο Εϋθύμιος Άβράμοβιτς ήδη το 1846 έλληνική γραμματική από 174 σελίδες... Άκόμη και το 1850 πολλοί Σέρβοι του Βελιγραδίου, ήθελαν να φαίνονται "Έλληνες! Ο μητροπολίτης Δωρόθεος όταν ήταν μικρός δέν φιλοδοξούσε παρά να μάθη όσο το δυνατόν περισσότερα έλληνικά και να φορέση φουστάνελλα ...

Στο Βελιγράδι υπήρχαν έλληνικά σχολεία από το 1718 έως το τέλος σχεδόν του 19ου αιώνας. Έδιδάσκετο ή έλληνική και στην έμπορική σχολή το 1850. Το 1848 εισήχθη και το άγνωστο στην Σερβία «λαγκαστριανό» σύστημα με το όποιον και 300 μαθηταί θα γίνονταν ξεφτέρια με ένα μόνο δάσκαλο ... Το 1858 διετάχθη το κλείσιμο ενός ιδιωτικού σχολείου διότι δέν είχε άδεια αλλά εξακολουθούσε πάλι να λειτουργή έως το 1861, όποτε ξέσπασε διένεξις διότι ή πλειοψηφία των γονέων με τον δάσκαλο το ζήτησε να μεταφερθή σε άλλο οίκημα, ή δέ μειοψηφία με άρχηγό τον Κουμανούδη άξίωσε να παραμείνη... Υπήρχε επίσης έλληνικό σχολείο από το 1730 στο Σιαμπάτς, τής Βορείου Σερβίας για «Έλληνας, Βλάχους και Μακεδόνες». Ο Νάτσινας γράφει ότι υπήρχαν άρρεναγωγείο, παρθεναγωγείο, επαγγελματική σχολή και γυμνάσιο και ή πόλις είχε ξεελληνισθή. Επίσης έζητήθη το 1828 άδεια από τον ήγεμόνα Όβρένοβιτς για την ίδρυση νέου έλληνικού σχολείου στο Σμιδέροβο για «Έλληνας και Μακεδόνες». Ποιοι ήσαν αυτοί οι «Μακεδόνες» άφ' ου από την Μακεδονία ήσαν και οι «Έλληνες» και οι «Βλάχοι»; Προφανώς ήσαν σλαυόφωνοι όπως και ο Πόποβιτς παραδέχεται.

Υπήρχαν επίσης έλληνικά σχολεία και στο Βαλίσβο Νγκοτιν και άλλας πόλεις τής παλαιάς Σερβίας.

Το Βελιγράδι είχε τότε όψη έλληνική. Κατά τον Τοϋρκο περιηγητή Τσελεμπή υπήρχαν το 1760 τρεις μαχαλάδες έλληνικοί και κατά τον συγγραφέα Στράματς στην θάλασσα των έλληνικών έπιγραφών τής άγοράς με δυσκολία εύρισκες μία σερβική. Κυριαρχούσαν οι Κλεισσουριώτες.

Έλληνική ήταν ή γλώσσα του έμπορίου, των συντεχνιών, τής δημαρχίας και των εκκλησιών. Όταν ο ήγεμών Όβρένοβιτς είδε σε κάποια έορτή να γίνεται ή λειτουργία έλληνικά και να περιφέρεται ο δίσκος επίσης έλληνικά έθύμωσε και διάταξε να σταματήσουν. Έβγαλε τότε διάταγμα να έορτάζεται και ο Άγιος Σάββας διότι οι δικοί μας με κανένα τρόπο δέν ήθελαν να παραδεχθούν ότι μπορούσε να ύπάρχη και Σέρβος άγιος!...

Επίσης να μήν έμφανίζονται ως Έλληνες οι Βλάχοι, οι Άλβανοί και οι Βούλγαροι!... Όσοι θα ήθελαν να λειτουργηθούν σε άλλη γλώσσα έπρεπε να άνεγείρουν παρεκκλήσι και να φέρουν παπᾶ από την πατρίδα τους...

Δέν μᾶς πολυσυμπαθοϋσε ο μακαρίτης, ώστόσο προσέλαβε Έλληνα οικοδιδάσκαλο, ή άγαπημένη κόρη του Σάφκα έμαθε έλληνικά και παντρεύτηκε Έλληνα και οι δύο θυγατέρες του άδελφου του Έφραϊμ πήραν επίσης Έλληνας τούς Χάδιον και Γερμανόν (Μπλατσιώτας). Έξ άλλου και ή αϋλή του άποτελείτο από Έλληνοβλάχους, ως γράφει ο Πόποβιτς. Πληρεξούσιος και φίλτα-

τός του ήταν ο Δημήτριος Τζωτζεβις «Έλλην εκ Μακεδονίας» ὑπὲρ τοῦ ὁποίου εἶχε διατάξει νὰ γίνωνται δεήσεις εἰς τὶς ἐκκλησίες ὅπως καὶ ὑπὲρ τῆς αὐλῆς του, γραμματεὺς του ὁ Μάριος Γεώργεβις ἀπὸ τὸ Μπλάτσι καὶ Γεώργιος Εὐαγγελίδης, ἔμπιστός του ὁ Κωνστ. Μάρκοβις ἀπὸ τὴν Σιάτιστα, καθὼς καὶ ὁ Γ. Πόποβις (Παπαζογλου) ἀπὸ τὰ Γιάννινα ποὺ ἐλέγετο καὶ Κελές (κασσιδιάρης) ... καὶ ἦτο σκοτεινὸ πρόσωπο ...

Δὲν φαίνεται νὰ μᾶς συμπαθοῦσε περισσότερο καὶ ὁ Καραγεώργης. Ἐδυσφόρησε καὶ διαμαρτυρήθηκε ὅταν τοῦ ἦλθαν ρώσικες ἀποστολὲς μὲ ἀρχηγούς ἢ πρώτη τὸν Ροδοφοϊνικαν, τὸν ὁποῖον ἕνας Σέρβος συγγραφεὺς, ὁ Καμέσκ, τὸν ὀνομάζει ἄγγελον, ἄλλοι ὁμως ἔλεγαν ὅτι ἤξερε μόνον τὸ Ἕλλην τοῦ Ἑλληνος καὶ ἡ δευτέρα Ρῶσον Στρατηγὸν ἑλληνικῆς καταγωγῆς, τὸν Μπάλα. Ὡς τόσο προσέλαβε ἀργότερα παιδαγωγὸ τὸν ἴδιο τὸν Ροδοφοϊνικαν καὶ εἶχε κατ' ἐξοχὴν ἔμπιστον τὸν Ναοὺμ Καρνάρ δηλ. Καρνάρα (ὑπάρχουν καὶ στὸ Μοναστήρι οἰκογένειες Καρνάρα) Μοσχοπολίτην, ὁ ὁποῖος τὸν συνέδεσε μὲ τὴν Φιλικὴ Ἐταιρία καὶ ἐσφαγιάσθη μαζί του ἀπὸ τὰ ὄργανα τοῦ Ὁβρένοβις καὶ ἐστάλη καὶ ἡ κεφαλὴ του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐν γένει οἱ Ἕλληνες κυριαρχοῦσαν ἀπολύτως παντοῦ στὸ Βελιγράδι καὶ στὴν ἄλλην Σερβίαν ἦσαν οἱ «Πατρίκιοι» καὶ «ἐπικάθητο ὅπως τὸ λάδι στὸ νερὸ» (Στρέματς), θεωροῦσαν κατωτέρους τοὺς Σέρβους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ οἱ ἴδιοι παρεδέχοντο, τοὺς ἔμαθαν νὰ μαγειρεύουν, νὰ ἐπιπλώνουν τὰ σπίτια, νὰ φέρωνται καλὰ στὶς γυναῖκες τους, νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ κύρ καὶ τὸ κυρά, νὰ φορέσουν διὰ τὸ ἐπισημότερον ἀντερὶ μὲ πλατεῖα ζώνη, νὰ πίνουν καφέ, νὰ καπνίζουν μὲ τσιμποῦκι, καὶ λοιπά, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πόποβις, στηριζόμενος σὲ παλαιότερους Σέρβους συγγραφεῖς Στρέματς, Πίρχον, Ἰβανιτς, Νούσιτς, τὰ καλύτερα σπίτια στὸ Βελιγράδι ἦσαν τοῦ Κουμανούδη, ποὺ ἦταν καὶ Τραπεζίτης τῆς Κυβερνήσεως, τοῦ Ἀνθούλη, Ζάγκλα, τοῦ Γούσου τοῦ «Μεγάλου» ὅπως στὴν Βιέννη τοῦ Σίνα, Δούμπα, Νταρβάρη καὶ λοιπῶν. Ἑλληνικὰ ἐγράφοντο καὶ τὰ βιβλία τῶν Δημαρχιῶν Βελιγραδίου καὶ Ζμεδέροβα κατὰ τὸν Νούσιτς. Ἄφησαν ὁμως καὶ πολλὰ κληροδοτήματα ὑπὲρ σερβικῶν ἱδρυμάτων οἱ Ἕλληνες Ν. Βόσδας, Γ. Σερβίνης, Κίρέσκι, Χαρίσης, Πέτροβις, Κίρκος, Μπάλας, Βαρῶνος Πάιτς, Μαρία Τριανταφύλλου, Δίνας, Μάντιτς καὶ λοιποί.

Μερικοὶ ἀνεδείχθησαν ἥρωες τῶν σερβικῶν ἀγώνων, Βρέττας ἀπὸ τὴν Μοσχόπολη, Τσίντσαρ Μάρκοβις ἀπὸ τὴν Μπέλιτσαν καὶ ἄλλοι.

Οἱ ἀγράμματοι μετανάστες διακρίθησαν μὲ τὸν καιρὸ καὶ στὰ γράμματα. Ὁ Σιατιστινὸς Ζαβίρας ἔγραψε τόμους βιβλίων περὶ θείας εὐχαριστίας, ἐπτάτομο σχολικὴ ἱστορία, βοτανικὴ ὀνοματολογία, ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις, ἱστορίαν τοῦ οὐγγρικοῦ στέμματος, ἄλλην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τὴν Νέα Ἑλλάδα ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, τὴν βιογραφίαν δηλ. 500 Ἑλλήνων λογίων ποὺ ἤκασαν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔργον γιγάντιον καὶ πολῦτιμον. Ἦταν χαλκέντερος. Δὲν ἦταν πολὺ κατώτερος ὁ Νταρβάρης ἀπὸ τὴν Κλεισούρα. Στὴν Βιέννη μεγάλωσε καὶ σπούδασε ὁ Σιατιστινὸς Μανούσης ποὺ διωρίστηκε ἀπὸ τοὺς πρώτους καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν,

στή Βουδαπέστη ὁ Κοζανίτης Λασάνης, συνεργάτης τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου καὶ συγγραφεύς. Οἱ δύο καθὼς καὶ ὁ Βαρῶνος Βέλλιος ἄφησαν ἀρκετὰ κληροδοτήματα εἰς τὴν Μακεδονίαν. Σημειωτέον ἡ ἑλληνικὴ Κοινότης Βιέννης, ἐμόρφωσε πολλὰς ἑκατοντάδες ὑποτρόφους εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια ποὺ κατήγοντο ἀπὸ διάφορα ἑλληνικὰ μέρη.

Ἀρχίατρος τοῦ αὐστριακοῦ Στρατοῦ τὸ 1880-1900, ἦτο ὁ Παλατίδης ἀπὸ τὸ Μελένικο, Ἀρχιστράτηγος ὁ Μελάς ἀπὸ τὴν Ἡπειρον, Στρατηγὸς Πατίλας, Δούκας καὶ Ναρντάνης καὶ μοναδικὸς ἰατρός τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ Καραγεώργη ὁ Κοζανίτης Θωμᾶς Κώστις. Ἡ μητέρα του γνωστὴ καὶ στοὺς Σέρβους ὡς «Κυρὰ μάνα» ἦταν περίφημη τότε χειροῦργος, πρακτικὴ ἐννοεῖται, ὅπως καὶ ὁ υἱὸς της. Δύο τέτοιοι ἰατροὶ ἀπετόλμησαν νὰ κάνουν ἐγχείρησι αἰμορροΐδων, ἡ ἐγχείρησις ὁμως ἐπέτυχε, ἀλλὰ ὁ ἀσθεὴς ἀπέθανεν ...

Κατὰ τὸν Πόποβιτς ἡ πρώτη σερβικὴ ἐφημερὶς ἐξεδόθηκε στὴν Βιέννη ἀπὸ τὸν σιατιστινὸν καὶ συνεργάτην τοῦ Ρήγα Φερραίου Μαρκίδην Πούλιον. Τὸ πρῶτο σερβικὸ βιβλίον καθὼς καὶ τὸ πρῶτο βουλγαρικὸ ἀπὸ τὸν Ζαφείροβιτς, ποὺ ἔγραφε στὸν πρόλογο ὅτι εἶναι ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Τὸ πρῶτο ἐπίσης σερβικὸ Γυμνάσιον ἵδρυσεν στὸ Κάρλοβιτς ὁ Ναουσαῖος Ἀναστάσεβιτς, τὸ πρῶτο Ταμειυτήριον στὴν Κροατία ὁ Ἀναστάσιος Πόποβιτς καὶ ἄλλος Ἕλληνας τὸ Θέατρον τοῦ Ζάγρεπ. Καστοριανὸς ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς σερβικῆς ἐπαναστάσεως.

Κατὰ τὸν Νάτσινα ὁ Οὐγγρος καθηγητὴς Τέλφου ἔγραψεν ὅτι ὁ οὐγγρικὸς λαὸς πῆρε τότε ἀπὸ τοὺς ἀποίκους λέξεις καὶ ἐκφράσεις ἑλληνικὰς καὶ ἄλλα ἑλληνικὰ στοιχεῖα. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντίστροφη ἐπίδρασις δὲν ἦτο μικρότερη. Στὴν Κοζάνη χρησιμοποιοῦν καὶ τώρα γερμανικὰς ἴσως καὶ οὐγγρικὰς λέξεις. Λέγουν τὶς κάλτσες στρίφια, τὰ παραπετάσματα φερχάνια, τὸ μαγεῖο κούχνη, τὰ πιρούνια βίλια, τὶς τυρόπητες κούχια. Τότε ἐκτίσθησαν πολλὰ ὠραῖα σπιτῖα στὴν Κοζάνη, Σιάτιστα, Καστοριὰ ποὺ ἔχουν δανεισθῆ πολλὰ ἀπὸ τὴν Γερμανία καὶ τὸ γοθτικὸ πρότυπον, ἐμφανίζουσι ὁμως καὶ ἓνα ἰδικὸν τους ρυθμὸν τὸν ὁποῖον ὁ μακαρίτης ἀρχιτέκτων Ζάχος ὠνόμασε μακεδονικὸν ἢ νεοβυζαντινόν. Ἐξ ἄλλου οἱ ἀποικοὶ τοὺς Σέρβους ἐξελλήμισαν καὶ ἐξεπολίτισαν.

Ἐξ σημειωθῆ διὰ τὸ χαρακτηριστικὸν ὅτι τὸ 1937 Πρεσβευτὴς τῆς Γιουγκοσλαβίας στὴν Ἀθήνα ἦταν ὁ Ρίστιτς, τοῦ ὁποῖου ὁ πάππος ἔφυγε μικρὸν τσοπανόπουλον ἀπὸ τὸ Μπλάτσι τῆς Πτολεμαΐδος καὶ ἔγινε Πρωθυπουργὸς στὴν Σερβία καὶ τῆς Βουλγαρίας ὁ Κιόσα Ἰβάνωφ, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στὴν βλαχόφωνη ἀλλὰ ἑλληνικώτατη Πιστέρα τῆς Παλαιᾶς Βουλγαρίας καὶ ἔγραψε ἑλληνικὰ γράμματα μὲ ἐλάχιστα ὀρθογραφικὰ λάθη στὸν πρωτοεξαδελφὸν τοῦ Σιδηροδρομικὸν Σταθμάρχην Φλωρίνης.

Ἐχει ὑποστηριχθῆ ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐν γένει συνετέλεσαν εἰς τὸν ἐξελληνισμὸν μὴ Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ στὴν Αὐστρο-Οὐγγαρία δὲν ἔφθανε ἡ ἐξουσία οὔτε ἡ ἐπιρροή τοῦ Πατριαρχείου. Δὲν ὑπῆρχε κἄν τότε Ἑλλάς. Ποῖος λοιπὸν ἐξανάγκαζε τοὺς πτωχοὺς ἀποίκους καὶ πρόσφυγας καὶ μάλιστα τοὺς βλαχοφώνους καὶ Σλαβοφώνους νὰ μπλέξουν εἰς μακροτάτους καὶ δαπανηροὺς ἀγῶνας μὲ τοὺς Σέρβους

καὶ Ρουμάνους καὶ νὰ τὰ χαλάσουν μὲ τὸν ἐντόπιον πληθυσμό, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀποζοῦσαν καὶ ἐπλούτιζαν διὰ νὰ ἀποκτήσουν ἑλληνικὲς ἐκκλησίες καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἀφοῦ ὑφίσταντο ἤδη ὀρθόδοξες σερβικὲς καὶ ρουμανικὲς ἐκκλησίες ἀνδρὲν ὑπῆρχε ἡ φωνὴ τοῦ αἵματος καὶ ἡ παράδοσις αἰώνων; Καὶ ποῖος ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐξανγκάσῃ ἢ ἀπλῶς νὰ ἐπηρεάσῃ βλαχοφώνους ὅπως ὁ Σίνας, ὁ Δούμπας, ὁ Δούκας, ὁ Σπίρτας, ὁ Δαρβάρης, καὶ οἱ ἄλλοι τοὺς ὁποίους ἐλογάριαζε ὅλη ἡ Εὐρώπη, καὶ Σλανοφώνους ὅπως οἱ ἀδελφοὶ Καραμάτα, οἱ ὁποῖοι ἐφιλοξενοῦσαν τὸ αὐτοκρατορικὸν ζεῦγος τῆς Αὐστρίας, ἢ ὅπως ὁ Οἰκονόμου, πού συμπεθέριασε μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν τῆς Αὐστρίας; Τὸ ἀξιοθαύμαστον ἔργον τῶν Κοινοτήτων αὐτῶν ἔχει δυστυχῶς ἐδῶ λησμονηθῆ. Καλὸν εἶναι νὰ τὸ ἐνθυμούμεθα. Καὶ καλύτερον νὰ τὸ ἐνθυμοῦνται καὶ μερικοὶ γείτονες πού αὐτοκαλοῦνται «Μακεδόνες», δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὴν ἱστορικὴν Μακεδονίαν, ἀγνοοῦν τὸν Φίλιππον καὶ Μέγα Ἀλέξανδρον, ἀνυπομονοῦν νὰ ἀπελευθερώσου τοὺς «ὑποδούλους ἀδελφούς των» τῆς «Μακεδονίας τοῦ Αἰγαίου», ἀλλὰ λησμονοῦν ὅτι οἱ ἀληθινοὶ καὶ πραγματικοὶ Μακεδόνες πρὸ 150 ἡδὴ ἐτῶν ἔχουν ἐκπολιτίσει καὶ ἐξελληνίσει αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν των, ὅπως παλαιότεροι καὶ νεώτεροι Σέρβοι συγγραφεῖς, ἐβεβαίωσαν καὶ ἐπιστοποίησαν.